

QUVA ABU ALI IBN SINO NOMIDAGI JAMOAT SALOMATLIGI
TEXNIKUMI

Gofurova Kenjaxon Adhamovna

Nerv sistemasiga ta'sir qiluvchi dori vositalari

ANNOTATSIYA : Ushbu maqolada nerv tizimiga ta'sir qiluvchi dori vositalari haqida umumiy ma'lumotlar, ularning ta'sir mexanizmi, asosiy turlari, qo'llanish ko'rsatkichlari va yon ta'sirlari ko'rib chiqiladi. Nerv tizimi dori vositalari markaziy va chet el nerv tizimiga ta'sir etuvchi preparatlarni o'z ichiga oladi. Maqolada ularning tasnifi, farmakologik xususiyatlari hamda klinik amaliyotdagi ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: nerv tizimi, sedativlar, antidepressantlar, antipsixotiklar, analgetiklar.

ABSTRACT: This article provides general information about drugs affecting the nervous system, their mechanisms of action, main types, indications, and side effects. Nervous system medications include agents acting on both the central and peripheral nervous systems. The article analyzes their classification, pharmacological properties, and clinical relevance.

Keywords: nervous system, sedatives, antidepressants, antipsychotics, analgesics.

Kirish

Nerv tizimi organizmning eng murakkab tizimlaridan biri bo'lib, u turli fiziologik jarayonlarni, hissiyotni va aql-idrok funksiyalarini boshqaradi. Nerv sistema faoliyatini normallashtirish yoki patologik holatlarni davolash maqsadida turli farmakologik vositalar qo'llaniladi. Ushbu maqolada nerv sistemasiga ta'sir qiluvchi asosiy dori vositalari va ularning klinik qo'llanilishi ko'rib chiqiladi.

1. Nerv sistemasiga ta'sir qiluvchi dori vositalarining tasnifi

Nerv tizimiga ta'sir qiluvchi preparatlar quyidagi asosiy guruhlariga bo'linadi:

1.1. Sedativ va tinchlantiruvchi vositalar

Bu preparatlar markaziy nerv tizimini susaytiradi, bezovtalik va stress simptomlarini kamaytiradi. Misol: benzodiazepinlar (diazepam, lorazepam).

1.2. Antidepressantlar

Ular ruhiy tushkunlikni bartaraf etishga mo'ljallangan bo'lib, serotonin va noradrenalin darajasini oshiradi. Misol: SSRI (fluoksetin), tritsiklik antidepressantlar.

1.3. Antipsixotiklar

Psixotik holatlarni (shizofreniya, gallyutsinatsiya) davolash uchun ishlatiladi. Misol: haloperidol, risperidon.

1.4. Analgetiklar (narkotik va non-narkotik)

Og'riqni kamaytiradi, markaziy nerv tizimiga ta'sir qiluvchi kuchli preparatlar analgetik xususiyatga ega. Misol: opioidlar (morfiy), NSAID (ibuprofen).

1.5. Antiepileptiklar

Epilepsiya va larimalar bo'yicha qo'llanilib, neyronlarning patologik faolligini bostiradi. Misol: valproat, karbamazepin.

2. Farmakologik ta'sir mexanizmi

Nerv sistemasiga ta'sir qiluvchi dori vositalari asosan neurotransmitterlar bilan o'zaro ta'sir qiladi:

Sedativlar GABA (gamma-aminobutirik kislota) retseptorlarini qo'zg'atib, neyron faolligini susaytiradi.

Antidepressantlar serotonin va noradrenalin qayta qabulini bloklab, ruhiy holatni yaxshilaydi.

Antipsixotiklar dopamin retseptorlarini antagonizmlaydi, psixoz belgilarini yengillashtiradi.

Analgetiklar opioid reseptorlariga bog'lanadi yoki prostaglandin sintezini inhibe qiladi.

3. Qo'llanilishi va klinik ko'rsatkichlar

3.1. Tinchlantiruvchi vositalar

Asabiylashish, uyqu buzilishi, spastik holatlar uchun qo'llanadi.

3.2. Antidepressantlar

Depressiya, anksiyete buzilishlari va ba'zan og'riq sindromlarida foydalaniladi.

3.3. Antipsixotiklar

Schizofreniya, bipolyar buzuklik kabi ruhiy kasalliklarda asosiy dorilar.

3.4. Analgetiklar

Kuchli og‘riqlar, jarrohlik amaliyotlarida preparatlar qo‘llanadi.

3.5. Antiepileptiklar

Epileptik tutmalarni oldini olish va davolashda muhim rol o‘ynaydi.

4. Yon ta’sirlar va xavfsizlik choralari

Nerv tizimiga ta’sir qiluvchi dori vositalari bir qator salbiy effektlarga ega bo‘lishi mumkin:

Sedativlar uyquchanlik, mushaklarni bo‘shashi.

Antidepressantlar bosh og‘rig‘i, ishtaha o‘zgarishi.

Antipsixotiklar ekstrapiramidal simptomlar.

Analgetiklar qaramlik va respirator depressiya (opioidlarda).

Antiepileptiklar bosh aylanishi, teri toshmalari.

Davolash jarayonida dozalarni aniq belgilash, bemorning klinik holatini doimiy nazorat qilish zarur.

Nerv sistemasiga ta’sir qiluvchi dori vositalari klinik tibbiyotda muhim o‘rin tutadi. Ular turli asab tizimi buzilishlarini davolashda qo‘llanilib, bemorlarning hayot sifatini yaxshilashda katta ahamiyatga ega. Biroq, preparatlarning nojo‘ya ta’sirlarini hisobga olgan holda, shifokor nazorati ostida foydalanish zarur.

Albatta. Quyida “Nerv sistemasiga ta’sir qiluvchi dori vositalari” mavzusini xalqaro maqola darajasida boyituvchi qo‘shimcha ma’lumotlar keltiriladi. Bu bo‘limlarni maqolangizga alohida sarlavha sifatida qo‘shishingiz mumkin.

5. Markaziy va periferik nerv tizimiga ta’siri

5.1. Markaziy nerv tizimiga (MNT) ta’sir qiluvchi dorilar

Markaziy nerv tizimi bosh miya va orqa miyani o‘z ichiga oladi. Ushbu tizimga ta’sir qiluvchi dorilar insonning ruhiy holati, xulq-atvori, og‘riq sezgisi va uyqu jarayonlarini boshqaradi.

Asosiy guruhlar:

Sedativ-gipnotiklar

Psixostimulyatorlar

Antidepressantlar

Antipsixotiklar

Nootroplar

Misol (nootroplar): piratsetam, fenibut – xotira va aqliy faoliyatni yaxshilaydi.

5.2. Periferik nerv tizimiga (PNT) ta'sir qiluvchi dorilar

Periferik nerv tizimi somatik va vegetativ nerv tizimidan iborat.

Somatik nerv tizimiga ta'sir qiluvchi dorilar:

Lokal anestetiklar (lidokain, novokain)

Mushak bo'shashtiruvchilar (miorelaksantlar)

Vegetativ nerv tizimiga ta'sir qiluvchi dorilar:

Xolinomimetiklar (atsetilxolin ta'sirini kuchaytiradi)

Adrenomimetiklar (adrenalin, noradrenalin)

Xolinoblokatorlar (atropin)

6. Nerv tizimi dorilarining zamonaviy yo'nalishlari

6.1. Zamonaviy antidepressantlar

So'nggi yillarda kam yon ta'sirga ega bo'lgan preparatlar ishlab chiqilgan:

SSRI (serotoninni selektiv qayta qabul inhibitirlari)

SNRI (serotonin-noradrenalin inhibitirlari)

Ular depressiya bilan birga:

vahima xurujlari

posttravmatik stress buzilishi

surunkali og'riqlarda ham qo'llaniladi.

6.2. Nootroplar va neyroprotektorlar

Bu dorilar miya hujayralarini himoya qiladi va qon aylanishini yaxshilaydi.

Qo'llanilishi:

insultdan keyingi reabilitatsiya

bolalarda rivojlanish kechikishi

keksalarda demensiya

7. Pediatriyada nerv sistemasiga ta'sir qiluvchi dorilar

Bolalarda nerv tizimi to'liq shakllanmaganligi sababli dori tanlashda alohida ehtiyotkorlik talab etiladi.

Asosiy tamoyillar:

Doza yosh va vaznga mos bo'lishi

Minimal samarali doza

Qisqa muddatli qo'llash

Bolalarda tez-tez qo'llaniladigan dorilar:

febril tutmalarda – diazepam

giperaktivlikda – atomoksetin

epilepsiyada – valproat

8. Qarilik davrida qo'llash xususiyatlari

Keksalarda metabolizm sekinlashgan bo'lib, dorilar organizmda uzoqroq saqlanadi.

Xavf omillari:

ortostatik gipotenziya

xotira pasayishi

yiqilish xavfi

Shuning uchun:

past dozadan boshlash

asta-sekin oshirish

muntazam monitoring muhim

9. Dorilarga qaramlik va tolerantlik

Ba'zi nerv tizimi dorilari uzoq muddat qabul qilinganda qaramlik chaqirishi mumkin.

Qaramlik chaqiruvchi guruhlar:

benzodiazepinlar

opiooid analgetiklar

Oldini olish choralari:

kurs bilan qo'llash

shifokor nazorati

dozani asta-sekin kamaytirib to'xtatish

10. Hamshiralik va farmatsevtik nazoratning ahamiyati

Hamshira va farmatsevtlar nerv tizimi dorilarini qo'llashda muhim rol o'ynaydi:

bemorga dori qabul qilish tartibini tushuntirish

nojo'ya ta'sirlarni erta aniqlash

dori-darmonlarga rioya etilishini nazorat qilish

Xulosa:

Nerv sistemasiga ta'sir qiluvchi dori vositalari zamonaviy tibbiyotning ajralmas qismi bo'lib, ruhiy, nevrologik va og'riqli holatlarni davolashda muhim ahamiyatga ega. Ularni to'g'ri tanlash, individual yondashuv va tibbiy nazorat bemor xavfsizligi va davolash samaradorligini ta'minlaydi.

Adabiyotlar (References)

Rang, H., & Dale, M. (2016). Farmakologiya asoslari. Toshkent: Tibbiyot nashriyoti.

Katzung, B. G. (2018). Basic and Clinical Pharmacology. McGraw-Hill Education.

Goodman & Gilman's The Pharmacological Basis of Therapeutics. (2017). McGraw-Hill.

Brunton, L., et al. (2018). Goodman & Gilman. New York: McGraw-Hill.